

Max Ydes barndom i Aarup 1909–25

Ved
Anne-Birgit Yde
Willumsen

Denne erindringsfortælling bygger på et manuskript, udarbejdet af bygningskonstruktør Max Yde (1909–88). Hans datter Anne-Birgit Yde Willumsen har redigeret og suppleret med andre mundtlige og skriftlige beretninger fra faderen. Der fortælles bl.a. træk fra det sociale og kulturelle liv i den lille stationsby, om datidens skolegang og om stamhuset Erholms store betydning for lokalområdet.

Indledning

I 1907 blev min far, Jens Yde, udnævnt til postmester i Aarup, og mine forældre flyttede derfor til den lille stationsby. På det tidspunkt lå posthuset i lejede lokaler, og mine forældre boede således også de første år til leje. Det var i en hjørnejendom hos en enkefru Jeppe Hansen, som havde støbegods- og cykelforretning. I baggården i samme ejendom boede en vognmand Andersen, som havde et spand heste, en arbejdsvogn, en fjedervogn og en brudekaret.

Min allerførste barndomserindring er om vognmand Andersens heste, som jeg klappede under bugen. Jeg må have været omkring 2 år den gang, for netop da jeg havde nået den alder i 1911, flyttede vi til det nyopførte posthus, som altså blev mit barndomshjem. Posthuset, en rødstensbygning i tre etager som eksisterer endnu, blev bygget på en grund, som under vældig protest fra DSB's side, blev udstykket fra stationsforstanderens have.

Nederst var det store postkontor med publikumsekspedition, fars privatkontor – som han næsten aldrig brugte – budstue og pakrum. Halvvejs oppe ad trappen til første sal var der et rundt vindue over indgangen til posthuset. Her sad jeg somme tider i kirsebærsæsonen parat med et pusterør til at sende kirsebærsten i nakken på publikum, når de om søndagen hentede avis på posthuset.

På første sal havde vi fire stuer og køkken, og på anden sal var der soveværelse, pigeværelse og mit værelse. Alt var naturligvis kakkelovnsfyret, og i køkkenet var der komfur og vandpumpe til vand fra egen brønd. Der var ikke toilet med træk og slip, men på anden sal et decideret lokum og i udhuset tre stk. mere. Huset havde kostet 18.000 kr. at bygge og grunden der til vistnok 1.500 kr.

Byens forretninger

Det meste af byen lå syd for banen, hvor vi boede, og der var vel omkring 1.000 indbyggere. Kommunalt og kirkeligt hed det Skydebjerg-Orte kommune eller sogn.

Der var et sagn om, at det var i Skydebjerg, Palnatoke skød æblet af sin søns hovede og dermed var forgænger for Wilhelm Tell.

Vores nærmeste nabo var Brugsen, som var i en bygning, der tidligere havde huset et hotel. Salen var nu ved en indskudt etage blevet delt i lager nederst og kornloft øverst. Desuden var der to store købmandsforretninger, begge også med kornhandel og grovvarer. Den største var Christian Sørensens, som ydermere havde tømmer- og kulhandel. Så var der to små købmandsforretninger, en speciel kaffeforretning og en tobakshandel. Dertil kom tre store manufaktur/trikotage/ekviperingsforretninger, to bagere, to slagtere, to møller, tre snedkerier, hvoraf det største havde 14–15 mand i arbejde, samt diverse mindre håndværkere og småhandlende. Hvordan fik dog alle disse forretninger nok omsætning indenfor den begrænsede kundekreds?

Byen havde også både bank og sparekasse, guldsmed, ægpakkeri og to læger. Aarup fik også sygehus, og da dr. Balle var jernbanelæge, var det ligetil, at dr. Møller blev gjort til sygehuslæge. Så var der apotek, og i mine første barndomsår med den fine, gamle jøde, apoteker Salomon som ejer. Han blev afløst af den lystige apoteker Rasch.

Ja, så var der jo stationen og posthuset, hotellet samt håndværker- og industriforeningens store bygning med restaurant, møde- og teatersal. Og der var mejeri.

Dagligliv i Aarup

I den lille by levedes så livet, som set med vor tids øjne har været et stilfær-

Max Yde, 9 år 1918, klædt som alle raske drenge dengang var klædt, i matrostøj og med sekstant. (Privateje)

digt liv med en vis stabilitet over sig. Det var en tid, hvor man kunne planlægge og disponere med fremtiden for øje og vide, at hvad man havde på kistebunden, var ens eget. Ingen statsminister tonede frem på en fjernsynsskærm og forjættede alskens økonomiske ulykker med tilbagevirkende kraft.

I en sådan lille by var der naturligvis også kliker. Ikke kliker rettet udadtil mod andre, men indad samlende sig i kliken. For mine forældres vedkommende bestod kliken af dr. Møllers, sagfører Andersens, apoteker Rasch's, bankdirektør Andersens, købmand Sørensens og Far og Mor. Seks par, som cirka hver anden måned gik til middag på skift hos hin-

anden. Efter middag var det ligeså fast skik, at alle gik rundt og gav alle hånden og sagde »velbekomme«. Hos købmand Sørensens havde man en gram-mofon, så når middagen fandt sted hos dem, blev grammofonen med den store tragt trukket op, og så blev der spillet marcher, mens apoteker Rasch dansede rundt og legede cirkushest. Mærkværdigvis mindes jeg ikke, at mine forældre nogen sinde kom sammen med stationsforstanderens.

Legekammerater

Det er underligt, at så lille en by som Aarup var delt i tre, fire områder, når det gjaldt legekammerater. Og i ens egen bydel boede de bedste kammerater.

Oppe i byen kendte jeg kun få børn: sagfører Andersens fire piger – som man naturligvis ikke kunne lege med – og en dreng. Og bager Ellegaard havde en dreng og en pige. Ellers synes den nærmeste bydel at være kemisk rensset for børn i passende alder. Men på den anden side af jernbanen, i Gammel Aarup lå den gamle købmandsgård, som var nedlagt før århundredskiftet, og hvis bygninger tilhørte stamhuset Erholm. Her var der børn så det forslog – 20 i alt. Børn af familier, som alle var ansat på Erholm. Skovkusken Bernhard og hans kone, Thea, havde 13 børn. Niels Peter og hans kone havde tre, Karl Højlund havde én, og Agnethe-lugekone havde tre, men kun én, som jeg virkelig kendte, Kaj. Han blev min bedste ven. Hans mor, Agnethe var en lille krumbøjet kone, udslidt og tynd og med det køneste, mildeste ansigt, nogen kone har haft. Jeg elskede hende. Hver morgen kl. 5 kom hun på posthuset og gjorde rent, før hun skulle være på Erholm kl. 7. Min kærlighed til Agnethe var så stor, at hvis mine forældre skulle ud om aftenen, mens jeg var lille, så var det ikke vores unge pige, som skulle passe mig. Næh, så kom Agnethe sammen med Kaj og puttede mig i seng.

I den gamle købmandsgård gik legen på lofterne og i kældrene, i de tomme stalde og lagerhuse og på det gamle kornmagasin.

Senere, da vi blev noget større, havde vi en oplevelse for de få og udvalgte. Hver aften kl. 19 kom »7-slæberen«. Et rangertog. På grund af Aarups beliggenhed ved krydset bane-landevej var der livlig transport af gods og post. Derfor havde 7-slæberen hver aften 10–15 minutters rangering. Jeg havde sammen med en anden dreng fået mig fedtet ind hos de skiftende lokomotivførere, så vi aften efter aften kørte med på maskinen under rangeringerne. Rørende af dem – og uforglemmeligt for os.

Skolegang i Aarup

Der var tre skoler i byen. En forskole, en toklasset kommuneskole og Realskolen. Min skolegang startede i forskolen. Jeg var ikke fyldt seks år, jeg fik en strålende lærerinde, en virkelig pædagog, som førte os ind i tallenes og bogstavernes mystiske verden. Og så fortalte hun os om Danmark, om de gamle guder, om kendte mænd i historien, om landets geografi. Hun har givet mig en varig kærlighed til så meget, som blev grundlagt af hendes fortælleglæde. Mit første kendskab til St.St.Blicher stammer således fra hende. I denne dejlige skole gik jeg i halvandet år, så kom jeg på Realskolen. Her gik »bedre folks børn«, og skolen søgtes også af en mængde børn fra de store gårde i omegnen. Der var vist godt 100 elever i alt med et lærerpersonale på tre, plus skolebestyreren. Det er mit indtryk, at skolen ikke var særlig god, blot på det jævne. Skolebestyreren, der jo som leder skulle foregå med et godt eksempel, sendte hver dag kl. 11 en elev på posthuset efter Jyllandsposten. Når han fik den, tændte han sin lange pibe og lod eleverne skøtte sig selv, mens han læste avis. Der var en lærer, der var god, og to lærerinder, der var nogenlunde. Det vil

Max Ydes barndomshjem, posthuset i Aarup en snevejrsgang. Læg mærk til vinduet over indgangsdøren til posthuset. Herfra kunne man i sæsonen få en kirsebærsten i nakken. (Privateje)

sige, den ene var døv, så i hendes timer var der liv og glade dage. Jeg startede hos hende i tredje klasse, og vi delte lokale med eleverne fra fire andre klasser.

Eksamen på den skole var et særligt kapitel. For bortset fra afgangseksamen med beskikkede censorer, så var det byens pæne damer, der havde hvervet. Der sad de iført fine kjoler og hatte og lyttede til de enkelte elever og sørgede for, at deres egne unger ikke fik for lave karakterer.

Havearbejde og telegrambud

Min tilværelse var ikke kun delt mellem skole og leg. Der var også noget, som hed arbejde. Det værste var havearbejde. Mine forældre havde to haver. En prydhave omkring huset, og en enorm nyt-

tehaven som lå i Gl. Aarup. Jeg tror, nyttehaven var på 3.000 kvadratmeter, altså som en velvoksen parcelhusgrund. Der var der frugttræer, frugtbuske og grøntsager i endeløse rækker. Og der skulle luges og hyppes kartofler og plukkes frugt og efterårsgraves. Og altid ulønnet og altid om søndagen. En af mine tidligste barndomserindringer stammer i øvrigt derfra. For jeg kom med i haven længe før, jeg nåede »nyttealderen«. Far trak mig i firehjulet legevogn, og den må have været lav. For da han et kort øjeblik gjorde holdt, lænede jeg mig ud og tog en håndfuld jord, som jeg smagte på!

Selvom lugearbejdet var kedeligt og i mine øjne spild af tid for en dreng, der hellere ville være sammen med sine kammerater, så var der også lyspunkter. Far havde købt en lille pram til mig og den lå i Brændeå for enden af haven. Når

lugningen var overstået for denne uge, stagede jeg af sted på åen, mens Far røg sin pipe.

Et andet arbejde, jeg havde, var at cykle ud med telegrammer. De kom til stationen, men skulle ekspederes af postvæsenet. Det var min tjans at cykle ud med dem, og det var virkelig en tjans, selvom jeg kom vidt omkring. Betalingen var minimum 50 øre, betalt af postvæsenet. En enkelt gang kom jeg helt op på 4 kr. Men det var også en tur på ti km ud og ligeså langt hjem. Fire kroner var mere end en dagløn for en voksen mand

Chauffør for Brugsen

Da jeg var tolv år, skete der en vending i mit liv. Brugsen, vor nærmeste nabo, fik lastbil. Byens første og beregnet til at hente gods hjem fra banen og til at køre varetur hver onsdag. Chaufføren hed Harald, og jeg gjorde alt, hvad jeg kunne for at komme med i lastbilen. Jeg slæbte varer fra Brugsen til ladet, jeg pudsede bilen, jeg levede rundt om den bil, så Harald kunne se, at det slet ikke kunne gå uden mig. Først blev jeg medhjælper, så chaufføraftløser og derefter tit den egentlige chauffør. Den slags kunne godt gå i 1920'erne. Kun to gange er jeg blevet stoppet af vores rare politiassistent Christensen, som foreslog, at jeg kørte ad baggaden i stedet for at køre lige forbi ham. I tiden fra jeg var 12, til jeg flyttede hjemmefra som 16-årig, kørte jeg hver eneste dag med Brugsens lastbil og ingen tog anstød af det.

I øvrigt hændte det også, at dr. Møller brugte mig som chauffør. Det var på en måde sjovere, fordi turene var længere. Akja, det var Frode Fredegods tid.

Mens jeg er ved dr. Møller og hans bil, mindes jeg at have hørt ham fortælle mine forældre følgende: da bilen var anskaffet, ville han demonstrere den for sin far, som blev bænket på forsædet ved siden af sin søn. Dr. Møller startede pænt med at køre 15 km i timen gennem by-

en. Men da de nåede udenfor, syntes han godt, han kunne tillade sig at speede lidt op. Så de rullede af sted med 25 km. Men nu råbte den gamle herr Møller STOP, åbnede døren og steg ud med ordene: du kører jo som en sindsygt. Jeg går hjem!

Stamhuset Erholm

Erholm og Søndergårde, det stamhus, der med sin beliggenhed og sit forbrug spillede så stor en rolle i byens liv, fortjener også en omtale.

Selve slottet lå uden direkte kontakt med avlsgården cirka 2 km nord for byen, midt i en vældig park, der gik i et med Erholm Østerskov. Til stamhuset hørte desuden de store gårde Kielshøj, Hækkebøllegård og Tårupgård samt en stribe mindre gårde og husmandssteder og arbejderboliger. Jeg vil tro, at det samlede tilliggende har udgjort 3.000 til 4.000 tønder land. Gårdene bestyredes af forvaltere, og ejeren, kammerherre Cederfeld de Simonsen, boede selv på slottet. Kammerherren var skønhedselsker, og Erholm Have, som parken beskedent blev benævnt, var derfor noget særligt. Den var offentlig tilgængelig. Og med sø, kanaler og ældgamle træer var den en seværdighed. Men skønhed skal ikke blot etableres, den skal også vedligeholdes. Derfor var der en stab bestående af gartner, to gartnermedhjælpere og ikke mindre end 14 havemænd og lugekoner, til at holde det i orden. Det har kostet dyrt. Selv med den tids alen.

Også på andre måder var kammerherren en ener. Han var en fornem violinist, og skulle der arrangeres noget velgørende, blev der tit holdt kirkekoncert i Rørup Kirke, der ejedes af Erholm, med kammerherren som solist. Hver gang stuvende fuldt hus, og jeg husker disse aftener som noget helt i særklasse.

Men også på andre måder kastede Erholm glans over byen og gav indbyggerne noget at tale om og følge med i. Der var ikke bil på godset. Man kørte med heste og lukkede vogne for at hente de

mange gæster ved toget, landauere og andre fine køretøjer. De blev kørt af en herskabskusk i liberi og høj hat. Som oftest kørte han med to heste, men også jævnligt med firspand, og det var elegant. I ærbødig afstand fulgte så en bagagevogn til kufferter og pakker. Jo, der var stil over det. Man havde udelukkende til slottets brug 12 køreheste, alle oldenborgere, to skimler til bagagevognen plus rideheste og en havehest, i alt vel 20 heste.

Jeg er nok den sidste generation, der har set en lignende elegance, og jeg kan forsikre, at det var det smukkere end selv den smukkeste bil.

Leg og skøjteløb

Jeg kom på Erholm avlsgård, da jeg jævnligt legede medforvalterens søn. Gården grænsede op til Erholm Østerskov, hvor vi mærkværdigvis aldrig legede. Men grænsen mellem parken og skoven bestod af et frit tilgængeligt nøddehegn, så der kom vi i sæsonen.

Oftere end det gik turen til Søndergårde skovriderbolig, hvor sønnen også var en god kammerat. Huset var langt og lavt og meget smukt og har nok været den oprindelige hovedbygning til Søndergårde. I hvert fald lå den for sig selv, omgivet af voldgrave.

Når jeg senere læste Sophus Bauditz »Historier fra Skovridergården«, har det altid været dette billede, der har stået for mig.

Skoven ved Søndergårde nåede omtrent ind til Aarup. Og det benyttede vi »bydreng« os af. Sikken en legeplads. Vi fandt de store afhuggede grangrene og stillede dem op i en rundkreds, så de dannede huse, omtrent i ydre form, som man altid ser anvendt på tegninger af grønlandske snehytter. Altså i kubeform. Og sikke hytter det var. Der kunne man sidde og ryge cigaretter til 2½ øre stykket, uden de voksne vidste det.

Af en eller anden grund lagde kam-

Max Ydes far, postmesteren i Aarup fra 1907 til 1927, Jens Yde (1857–1945). (Privateje)

merherre Cederfeld de Simonsen mærke til mig.

Om det var, fordi jeg var postmesterens søn, eller fordi jeg kom på avlsgården og i skovridergården, ved jeg ikke. Men han var altid utrolig venlig og indbød mig til at løbe på skøjter på søen i parken eller bruge bådene til at sejle på kanalerne i parken.

Og somme tider bød han på kaneture. Foruden de rigtige kaner, kørt af kusk, havde kammerherren en lille privat, meget elegant én-personers kane, formet som en østersskal. Den kørte han selv med én hest. Den har jeg undertiden kørt med, siddende overskrævs på kammerherrens ben. Kunne en dreng nå højere?

En gang om året var der middag på Erholm for byens honoratiories. Det var Fars og Mors klike suppleret med præsterne fra Skydebjerg og Rørup. Det var den aften, hvor ikke alene kjolesættene, men også ridderkorsene blev luftet.